

Arkistojen merkitys toimittajalle

Heikki Aittokoski, 23.5.2022

Kaikessa lyhykäisyydessään:
toimittajan näkökulmasta
arkistoista on verraton apu, jos
haluaa tuoda journalismiin
historiantajua.

Historiantajun puute on
journalismin helmasynti.

Rauchstrasse 1 on hyvä osoite Berliinissä. Pienehkö katu sijaitsee Tiergartenin kaupunginosassa. Valtiopäivätalolle tai Brandenburgin portille on lyhyt, muutaman minuutin ajomatka. Keskustaa halkova vehmas puistovyöhyke on aivan vieressä.

Kun Suomen Saksan-lähetystö muutti Rauchstrassel 24. heinäkuuta 1939, syynä ei kuitenkaan ollut hyvä sijainti. Syy muuttoon oli yksinkertainen: Adolf Hitler.

Hitlerillä oli Berliinin varalle mielipitoisia suunnitelmia. Maailmansota vaati arvoisensa kullisot. Hitler halusi rakentaa Berliinistä Germanian, kolmannen valtakunnan multiportaisen pääkaupungin, jonka keskustaa halkoisi kaksi sata metriä leveää väylää. Führerin luotoarkkitehti Albert Speer laati herralleen suunnitelmia, joiden toteuttaminen edellytti tuhansien talojen purkamista.

Suuruudenhulluuden tielle oli jäänyt myös pienen Suomen sihenästin lähetystö Alsenstrasse 1:ssä. Alsenstrasse sijaitsi aivan valtioväyläntalon lähellä, paikalla, johon kaavailtiin jättäjänsä kongressihallia. Hallin oli määrä vetää 180 000 henkeä natsien hurrustilaisuuksiin. Oli selvää, kenen piti väistyä.

Pakkomuutto Rauchstrassel ei silti ollut Suomen kannalta huono ratkaisu. "Saksa suostui rakentamaan tai toivomusten mukaan korjaamaan uudet talot. Täten siirtyi Suomen lähetystö taloon Rauchstrasse 1, jossa se sai entistä arvokkaamman tontin. Siinä oleva erään varakkaan saksalaisen yksityispalatsi korjattiin", kirjoitti Suomen Saksan-lähettiläänä vuodet 1933–40 toimintut Aarne Wuorimaa muistelmissaan.

Lähetystö toimi Rauchstrasse 1:ssä miltei koko sodan, kuusien nelikerroksinen rakennus koki karmean lopun. Nyt osoite on taas ajankohtainen. Suomen Saksan-suurlähetystö muuttaa Bonnista Berliiniin tiistaina 1. kesäkuuta, ja uusi lähetystörakennus on pystytetty entiselle tontille. Yäpyrä silkeutu: lähetystö palaa "kotiin Berliiniin", Rauchstrassel.

Vaikka Euroopassa soditaan taas, Rauchstrassen lähetystömuuttoon ei sisälly nyt erityistä dramatiikkaa. Toisin oli Adolfin aikaan.

Vanhon valokuvien perusteella Rauchstrasse 1 oli pramein siististetty rakennus, jossa sodan ajan Saksan-lähettilään T. M. Kivimäen ja hänen alaisensa kelpäsi työskennellä. Lähetystössä oliin ylipäät. Näin saattaa ainakin päätellä Suomen Karvallehdestä, joka loppuvuonna 1940 esitteli taloa lukijoilleen. Saksan poliittisen ja taloudellisen johdon suurpiirteinen teko", juts-

Suomen lähetystö Rauchstrassel paloi pahoin pommituksissa marraskuun 23. päivän vastaisena yönä 1943.

Kappale Suomea keskellä Berliiniä

Suomen Saksan-lähetystö palaa tiistaina samalle tontille, jolla se oli maailmansodan aikana. Syyskuussa 1944 suomalaisdiplomaatit jättivät taakseen murskaksi pommitetun kaupungin.

Helenius oli koulupoika, ja hänen isänsä Helmer toimi lähetystössä ilmailuasiamiehenä. "Kun me muuttimme sinne, olin yhdeksän vuotta. Kun muuttimme pois olin 12-vuotias, siis tyypillinen "nukka" ja koululainen", Kai Helenius sanoo.

Helenius on tätä nykyä eläkkeellä, mutta hänen urakehityksessään oli

Berliini oli tarkoitus pommittaa olemattomiin. Marrasyönä 1943 oli päästy hyvään alkuun, Kivimäen raportista saattaa päätellä:

"Tulipalot saivat ahusta lähtien aivan tavittoman laajuuden. Siirtymämme omasta pommisuojasta, jossa 3/4 tunnin ajan tuskallisia hetkiä 2 000 kilon pommien putoillessa lähetystöä maapuruustoon – kaikkiä heitettiin sinä Berliiniin sanotuna yönä 850 – Ruotsin lähetytön pommisuojaan, oli taivas kirkas kuin auringonpaisteessa ja kaikkiä paloiivat talot ilmeisessä..."

Zoon elintarhasta oli jopa "akva-

Kun puna-armeija hyökkäsi Karjalassa, lähetystössä tehtiin saunaa.

riumi" palanut, kirjoitti Kivimäki, joka oli lähtenyt tutkimaan kaupungin tilannetta: "Hammunsky kohisi ympärillä."

Aamulla 24. marraskuuta ulkoministeri Joachim von Ribbentrop tuli valittelukäynnille pommittaman lähetystön pihamaalle. Kivimäki ihmetteli, miksi Ribbentrop ei kiinnittänyt lainkaan huomiota naapuritontin ruotsalaisiin, vaikka heidänkin lähetystönsä oli pommitettu.

Lähettiläs lopetti raportinsa kuitenkin toiveikkaassa hengessä: "Viestön mieliala on ollut suuremmoinen. Levän jakelussa on esiintynyt vaikeuksia; toivottavasti ne voitetaan."

Sota oli käytännössä häviö, niin Saksan kuin Suomen osalta. Realistit sen marraskuussa 1943 jo tiesivät, vaikka Suomi oli vielä asemasotavaiheessa.

Suomen lähetystö siirtyi Molchovin linnan, maaseudulle 70 kilometriä Berliinistä luoteeseen. Sieltä ajettiin Berliiniin hoitamaan asioita.

Lähetystö vuokrasi Molchovin linnan muorisijästä Hitler-Jugendilta. Vuokrasopimus tehtiin ilmeisesti taanehtivasti, koska se on päivätty 5. heinäkuuta 1944. Tuolloin oli kulunut kuukausi Normandian maahinnoususta, ja kilpajuoksu Berliiniin oli täydessä vauhdissa. Hitler-Jugend ilmoitti vuokrasopimuksen raukeavan "viimeistään 30. syyskuuta 1955."

Heinäkuun alussa 1944 oli kulunut kuukausi myös siitä, kun puna-armeija aloitti suurhyökkäyksensä Karjalan kannaksella. Saman aikaan Saksan-lähetystölle puuhattiin saunaa. Enkseen tätä tehtävää varten lähetettiin heinäkuun lopussa Helsingistä rakennusmestari **Vilho Saari** ja **Lauri Anttila** sekä puuseppä **Reino Sainio**. Ulkoasiainministerio lupasi Saarelle 40 Reichsmarkin päiväpalkan, Antti-

"Pelko tuli oikeastaan silloin, kun kuului lähenevää jymää. Koskaan ei tiennyt, milloin osuu. Kotikaupunginosasta paloi joka puolelta rakennuksia", Helenius muistaa.

Vuoden 1943 pommitusten myötä siviiliväestöä, etenkin lapsia, alettiin evakoida Berliinistä. Myös Kai Helenius palasi Suomeen.

"Hampurin pommitus (heinäkuussa 1943) oli ensimmäinen todella suuri, siinä taiti kuolla lähemmäs 50 000 ihmistä", Helenius muistaa. "Sen jälkeen oli vuorossa Berliini."

Puhelinsanoma, joka saapui Hampurista Helsinkiin 24. marraskuuta 1943 kello 15, laadittiin selvästi kiireesti. "Berliiniin-lähetystö tuhoutunut. Shifferikone tuhoutunut. Sähköä ei voida avata. Passiosasto ehjä ja toimii toistaiseksi keskuspaikkana. Kaikki suomalaiset tiettävästi elossa..."

Rauchstrasse 1 oli tuhoutunut olemattomiin. Paikalla ollut lähettiläs Kivimäki alkoi saman tien kirjoittaa ra-

”Miten tällaista törkyä voi hyväksyä?”

Heikki Aittokoski HS

TISTAINA 14. syyskuuta 1971 Eduskuntatalossa oli tohina päällä. Kansanedustajat olivat palaneet kesälaitumilta Helsinkiin.

”Eduskunta aloitti täydellä vauhdilla”, otsikoitiin seuraavan aamun Helsingin Sanomissa.

”Kuppi kahvia, lyhyt kertaus kesän kuulumisiin ja sitten täysi ralli päälle”, HS kuvaili. Kesän kuulumisista oli kerrottavana muun muassa se, että Sdp:n kansanedustaja Erkki Tuomioja, 25, oli kasvattanut parran.

”Täydellä vauhdilla uuteen istuntokauteen lähti myös 45-vuotias kommunisti Taisto Sinisalo, jonka mukaan oli vastikään nimetty kokonainen poliittinen suuntaus, taistolaiset.

He olivat Suomen kommunistisen puolueen SKP:n jyrkän linjan edustajia, niin sanottuja vähemmistökommunisteja, joita myös stalinisteiksi kutsuttiin.

Sinisalo oli lupsakka kotkalainen ja piinkova aatteen mies. Hän oli Neuvostoliiton ylin ystävä, jolla oli herkkä vainu ideologisesti harhaoppisuudelle. Vainuttavaa oli paljon.

KOMMUNISTEN maailmankuvaa hallitsi luokkataistelu. Nytkin, syyskuussa 1971, Suomen tehtaila oli Sinisalon mukaan meneillään ”porvariston syyshyökkäyksiä työläisten taistelutahdon murtamiseksi”.

Luokkataistelu oli myös taistelua tiedosta. Taisto Sinisalo jäi heti syysistuntokauden alkajaisiksi kirjallisen kysymyksen, joka merkitsi eduskunnan pöytäkirjan luovuttamista syyskuun 1962.

Syksyllä 1971 Suomessa sensuroitiin maantiedon oppikirja, koska siinä puhuttiin Neuvostoliitosta totta. Suomi oli niin suomettunut, että kommunisti Taisto Sinisalo sai yhdellä eduskuntakysymyksellä koko järjestelmän polvilleen.

ei ollut pääsyä Suomen koululaisten pulpeteille tai reppuihin.

Taisto Sinisalo hyökkäsi maantiedon oppikirjan maailmankuvaa vastaan. Kysymys numero 186 sisälsi kovaa kieltä heti alku sanoista alkaen.

”Viime aikoina on valtiovalan huomiota jouduttu useissa yhteyksissä kiinnittämään ääri-oikeistolaisiin hyökkäyksiin maamme rauhanpolitiikkaa ja sen perustan muodostavia suomalais-neuvostoliittolaisia suhteita vastaan.”

Sinisalo jatkoi, että ”julkeana ilmiönä oikeiston mielipidemuokkaustyöstä” voidaan pitää myös joitakin oppikirjoja.

MAANTIETOA lukiolaisille oli tikkunokassa, koska sen luku ”Maailman valtiollinen karttakuva” loukkasi Sinisalon mielestä ”jyrkästi niitä periaatteita, joille maamme ulkopolitiikka rakentuu”. Kirja antoi ”historiallisista tapahtumista täysin virheellisen ja valheellisen, tyypillisiä ääri-oikeistokatsomuksia edustavan kuvan”.

Sinisalo nosti esiin muutaman kohdan, jotka ”rikkoivat alkeellisia objektiivisen historiankirjoituksen vaatimuksia”. Sellainen oli hänen mielestään esimerkiksi tämä virke: ”Kokonaan Neuvostoliiton miehitykseen joutuneet sen entiset läntiset reuna-alueet ovat jääneet hujasti Neuvostoliiton poliittiseen ja taloudelliseen johtoon”.

Sinisalon mielestä virke oli siis valhetta. Häntä ei hetkauttanut se, että Neuvostoliiton panssarit olivat vain kolme vuotta aiemmin, elokuussa 1968, jyränneet

Suomea hallitsi Urho Kekkosen. Presidentin laajoja valtaoikeuksia rajoitti lähinnä Moskova. Kylmän sodan vastakkainasettelu keijutettiin yhä enemmän

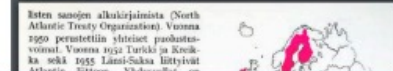

Kansanedustaja Taisto Sinisalo 1970-luvulla.

vimmin edustettuina olivat historian ja maantiedon kirjat.

Syksyllä 1971 sodasta oli kuitenkin kulunut jo neljännevuosisata. Suomen oli luovuttanut Euroopan

On jotakuinkin varmaa, että tuollainen vaatimus herätti lukiolaisten tiedonjonon tehokkaammin kuin yksikään oppitunti.

korostaa vapauksia kuten sananvapautta.

Itä lä ilmoitti, että ”mikälä teoksele haetaan uutta hyväksymistä, se on perusteellisesti tarkistettava, niin että se on kaikilta osin sopusoinnussa koulun kasvatustehävän kanssa sekä maamme virallisen ulkopolitiikan mukainen”.

Jonkun täytyi laverrella Sinisalolle oppikirjoista.

Tässä ollaan suomettumisen surullisessa ytimessä. ”Virallinen ulkopolitiikka” pakotti poistamaan suomalaisnuorten koulu-kirjoista totuuksia esimerkiksi Viron kohtalosta ja Suomen puoleuttomuuden luonteesta.

Taisto Sinisalo oli saanut tahtonsa läpi. Eikä siinä kaikki. Keuhkollisella 1972 tiedossa olisi vielä masentava jälkinäytös, joka pyysi julkisuudelta piilossa.

SYKSYN 1971 käänneet ylittivät valtamedian uutiskynnyksen hieman viipeellä, vasta lokakuun puolella. Sanaa ”sensuuri” ei uutisissa juuri käytetty – Helsingin Sanomienkin otsikossa ”Sinisalo korjauttaa maantiedon oppikirjaa” (HS 9.10.1971).

HS:n artikkelissa silmiin pistää mielenkiintoinen lause. Sen mukaan Sinisalon ”taustavoimana on Teiniliitto”.

Teiniliitto oli Suomen koulu-laisten ja lukiolaisten etujärjestö, joka 1970-luvun taitteessa muuttui avoimen puoluepoliittiseksi ja radikalisoitui. Lopulta siitä tuli läpeensä punainen.

Jonkun täytyi laverrella Sinisalolle oppikirjoista. Sinisalo tuskin paneutui omasta aloitteestaan lukion sisältöihin, koska hänen ei tiedetty olleen kärryillä nuorten asioista.

SANOMA OSAKEYHTIO

Sukunimi ja kaikki etunimet

KLEMOLA, Matti Juhani

Edellinen sukunimi

Laajasuonenkij 3H96 Vantaa62

TEL-n:o

121145-5

Syntymäaika

12.11.1945

Syntymäpaikka

Helsinki

Lähiosoite VÄSTMANNAGATAN 765 TRP. 5

Postitoimipaikka

Suvannonpolku 7 E Nyyrmäki STOCKHOLM, SVE

Arvo tai ammatti

Perhesuhteet

naimaton

naimisissa

eronnut

leski

Lähimmän omaisen nimi ja osoite

~~Martti Klemola, II linja 16 B 40~~ Sivi Klemola III-linja 16 B 40 Hki 5

Peruskoulutus

kansakoulu

keskikoulu

ylioppilas

Kielitaito

engl.ruotsi, saksa

Graaf. alan oppiaika ja -pa

Graaf. oppialat

aik 2.7 - 15/8.64 - 15/8.63, 1/2 - 31/8.64

Asevelv. suor. vuosi

1966

Sotilas

al

Konekirj.taito (nettol./30 min)

aik 16.5.66 - 15.9.69

Muu koulutus ja opinnot

opiskelu yliopistossa hist.kielitiet.

Työhöntulo pvm.

15.10.1972

Kust.paikan nimi

ULKOMAAAN osasto
VIERASMAKSI TUKHOLMA

Kust.paikan n:o

213

Ammatti (tehtävä) ULKOMAAAN KIR-

toimittaja

Työsuhde

vakinsinen

tilapäinen

Tilap. arv. eroaika

Onko sovittu poikkeavista työsuhteista

Sovittu työaika tunt./viikko tai pvä

40 t

Pankkiyhteys

Mitä työehtosopimusta sovelletaan

Mistä tuli yhtiön palvelukseen

Ero pvm

Siirrot eri osastoille/tehtäviin

11.96 H.S.-ulkomaan toim.

1.3.78 alk. Tukholmaan ulkomaan kirj. vaihtaja

Huomautukset

Faktantarkistus
kunniaan

ORTTI